

PÉNZÜGYI SZERVEZETEK
ÁLLAMI FELÜGYELETE
HUNGARIAN FINANCIAL
SUPERVISORY AUTHORITY

Felügyeleti Igazgatóság
Pénzügyi csoportok felügyeleti osztálya

A BANKCSOPORTOKNÁL LEFOLYTATOTT 2009-ES SREP VIZSGÁLATOK FŐBB TAPASZTALATAI

Készítette: *Krekó Béla*
Fliszár Vilmos
Menyhért Bálint
Szenes Márk

Budapest, 2010. június 15.

1. Bevezető, a hazai és nemzetközi gyakorlat bemutatása

Ez a tanulmány a PSZÁF által a magyar bankcsoportoknál lefolytatott első ICAAP-SREP párbeszéd eredményeiről, tapasztalatairól és tanulságairól kíván beszámolni. A tapasztalatok részletes bemutatása előtt rövid összefoglalást adunk az ICAAP-SREP párbeszéd lényegéről, továbbá a nemzetközi tapasztalatokról is.

1.1. Mi az ICAAP és a SREP?

A vonatkozó uniós direktívának és a hitelintézetekről és pénzügyi vállalkozásokról szóló törvénynek megfelelően a bankoknak az 1. pillérbeli felügyeleti tőkekövetelmény számításán kívül a 2. pillér keretében saját belső tőkeszámítást is kell végezniük. Ennek a célja az intézmények kockázatainak minél pontosabb felmérése mindennemű módszertani korlátozás, illetve magára a tőkefogalomra vonatkozó kötelező előírás nélkül. Az 1. pillértől eltérően, mintegy a módszerválasztási szabadságért cserébe, az intézmények feladata annak bizonyítása, hogy az összes lényeges kockázatát¹ figyelembe vette, továbbá a Felügyelet meggyőzése a módszerek és számítások korrektségéről.

Az egyszeri, adott időpontra vonatkozó tőkeszámításon túlmenően a bankoknak azt is demonstrálniuk kell, hogy folyamatosan képesek kockázataik értékelésére és ennek megfelelő tőke biztosítására. A 2. pillér tehát nem merül ki egy egyszeri tőkeszámításban: a bankok feladata dinamikus szemléletben, hosszú távra tervezve, a külső környezet esetleges negatív hatásait figyelembe véve, az intézmény üzleti stratégiájával és kockázatkezelési rendszerével összhangban demonstrálni a megfelelő tőkeellátottságot. Ezt, a bankok által szabadon megválasztott módszerekkel² történő folyamatot nevezzük ICAAP-nek.

A vizsgált intézmények elképzeléseit értelemszerűen szabályozói kontrollnak kell alávetni. Ez történik meg a SREP-nek nevezett felügyeleti felülvizsgálat keretében, aminek eredménye egy, a Felügyelet által elfogadott tőkeszámítás, továbbá egy átfogó értékelés³ a bank módszereiről, kockázatkezeléséről és belső irányításáról, mindez elsősorban a hiányosságok rögzítésére kihegyezve.

Az említett felülvizsgálat a bank és a Felügyelet közötti párbeszédben, konzultációkban, vitákban valósul meg. Egyet nem értés esetén a Felügyeletnek joga van intézkedésekkel kényszeríteni a bankot a megítélése szerint helyes megoldások alkalmazására (többlettőke előírás, hiányosságok megszüntetésének előírása, stb.).

A folyamatra több BIS ill. CEBS⁴ útmutató is készült, és jelenleg is számos iránymutatás áll fejlesztés alatt, illetve véglegesítés előtt. Minthogy a jogszabályok rendkívül tág keretek között szabályozzák a kérdéskört, ráadásul a gyakorlat is végtelenül szerteágazó, az említett

¹ Szokásosan két csoportba soroljuk a kockázatokat: az 1. pillérben is kezeltetke (ez a hitelezési, piaci és működési kockázat), valamint a második pilléresekre (mint pl. koncentrációs, banki könyvi kamat, likviditási, üzleti, reputációs, stb. kockázatok)

² A Felügyelet – más felügyeletekhez hasonlóan – kiadott egy módszertani útmutatót, amely alapvetően elveket ír elő, és konkrét módszereket csak példaként, választási lehetőségként említ meg.

³ Az értékelés a következő területekre terjed ki: tőkeszámítási módszerek, a konkrét tőkeszámítás, stressz tesztek, belső irányítás, kockázatkezelés, stratégia, tőketerv.

⁴ Bank for International Settlements (BIS) és Committee of European Banking Supervisors (CEBS)

útmutatók hangsúlyozottan bizonyos felügyelési elvekre hivatkoznak (ún. „*principle-based regulation*”), és deklaráltan kerülnek mindenféle tételes előírást. Mindez nagyon tág teret biztosít a nemzeti szabályozásnak és a felügyeleti gyakorlatnak egyaránt.

A belső tőkeszámítás és a kapcsolódó felügyeleti párbeszéd évente végzendő el. A párbeszéd információkéréssel indul a szabályozó hatóságok részéről, aminek a tartalma a legtöbb országban, így hazánkban is, részletesen előírásra kerül.

1.2. Nemzetközi kitekintés

A felügyelt intézményeknek először a 2008-as évre vonatkozóan kellett saját belső tőkeszámítást végezniük, így az ezzel járó feladatok mind a bankok, mind a felügyelet számára rendkívül újszerűnek bizonyultak.⁵ Ugyan néhány nagybank már korábban is végzett belső tőkeszámítást teljesítménymérési, tőkeallokálási célból, még az európai bankcsoportok körében is ellentmondásos helyzettel találkozunk: a kifinomult, láthatóan több éves gyakorlaton alapuló megoldásokat alkalmazók mellett megtalálhatók a belső tőkeszámítás kérdését rendkívül egyszerűen módon – lényegében az 1. pilléres módszereket néhány egyszerű számítással kiegészítve – „elintéző” pénzügyintézetek is.

Az esetek többségében összefüggés mutatkozik az intézmények nagysága és az alkalmazott belső tőkeszámítási módszerek fejlettsége között. Komolyabb tőkeszámítási technikákat („*economic capital modelling*”) gyakorlatilag csak nemzetközi bankcsoportok alkalmaznak, melyek számaránya a vizsgált intézményi kör néhány százalékára tehető. Ezzel összhangban általános európai tapasztalat, hogy az ICAAP-et a bankok legtöbbször még inkább „felügyeleti gyakorlatnak” tekintik, mintsem a saját üzleti gyakorlat során alkalmazandó belső módszereknek.⁶

A helyzet nagyon újszerű a szabályozó hatóságok számára is. Egyrészt, gyorsan fejlődő területekkel, speciális ismereteket igénylő témákkal kell foglalkozniuk. Másrészt meg kell tanulniuk kezelni a módszertani szabadságot és a kvantitatív megközelítések dominanciáját. Ehhez ugyan az 1. pilléres fejlett módszerek validációi jó „előgyakorlatot” jelentettek, azonban míg ott a minimumkövetelmények megfelelő eligazodási pontot jelentenek, a belső tőkeszámítás megítélése során az általános logikai, tudományos és módszertani ismereteken túl csak néhány nagyon általános elv áll a felügyelők rendelkezésére. Nem véletlen, hogy a befolyásosabb szabályozó intézmények (pl. a német Bundesbank vagy az Osztrák Nemzeti Bank) jelentős létszámfejlesztést hajtottak végre a közelmúltban, s az említett feladatokat számos újonnan felvett, megfelelő szakképzettséggel rendelkező munkatárs végzi el. A felügyelet előtt álló kihívás nagyságát jól mutatja, hogy az európai bankszövetség részéről már az az aggodalom is elhangzott, hogy amennyiben a felügyelet nem biztosítanak kellő erőforrásokat a SREP-hez, akkor a bankok megértése helyett a leegyszerűsítéseken alapuló felügyeleti diktátum fogja felváltani a kívánatos párbeszédet.

⁵ A 2008-as évre a legtöbb felügyelet csak egy erősen leegyszerűsített folyamatot alkalmazott, és a válság EU szerte nagymértékben visszavetette az épp’ hogy csak meginduló munkálatokat. Tavaly év végén még volt olyan EU ország, amelynek bankjai arról panaszkodtak, hogy a felügyelethez semmilyen reakciót nem kaptak a benyújtott dokumentumaikra.

⁶ Még olyan banknál is előfordul, aki egyébként teljesítménymérésre használ belső tőkeszámítást, hogy más számításokat, tőkeszámításokat használ belső célra, mint az ICAAP-ben.

A leírtakkal összhangban teljesen magától értetődő, hogy az európai felügyeleti hatóságok kivétel nélkül másként kezelik a kis, illetve nagyméretű pénzüzeteket. Előbbiek kezelését igyekeznek egyszerűsíteni (pl. kérdőívek) és szabványosítani, az utóbbiakat viszont egyedileg kezelik.

Az egyes országok gyakorlatának összehasonlítása ugyanakkor a 2. pilléres tőkeszámítás céljaival kapcsolatban alapvető filozófiai ellentétekre is fényt derít. Az „angolszász” irányzat a tőkeképzést tekinti a legfontosabbnak, s igyekszik minél több tőkét „kipréselni” a bankokból. Ennek érdekében törekszik számszerű normák és számítási módszerek előírására, és fenntartással kezel minden olyan módszert (pl. a diverzifikációs hatások figyelembevételét), ami a tőkekövetelmény csökkentéséhez vezet. Ezzel szemben a legtisztábban a németek által képviselt „kontinentális” irányzat a módszerekre és a kockázatkezelés színvonalára helyezi a hangsúlyt. A bankok saját tőkeszámításaiból indul ki, és amennyiben azokat korrektnek, a kockázatkezelést pedig rendben levőnek találja, akkor azt se bánja, ha a bank által kiszámított pillér 2-es tőkekövetelmény az 1. pilléresnél is alacsonyabb: a jogszabályi előírásból következően ez utóbbit amúgy is tartani kell.

A CEBS is foglalkozott a kérdéskörrel, de nem foglalt egyértelműen állást. Úgy tűnik, a közvetlen diktátum helyett inkább a felügyeleti college-ok keretében kialakuló vitáktól, illetve a nagyszámú útmutatótól remélik a filozófiák és módszerek fokozatos harmonizációját. Pillanatnyilag tehát az egyes nemzeti felügyeletek maguk dönthetik el, hogy hol helyezkedjenek el a két „ideáltípus” között.

A felügyeleti felülvizsgálat lebonyolításában az eddigiekhez képest valószínűleg jelentős változást fog hozni a tőkekövetelmény uniós direktívájának jövő év elején érvénybe lépő változása, amely – a validációs kérelemhez hasonlóan – az ICAAP-ek vonatkozásában is a csoportszinten történő benyújtást rendeli el. Az érintett nemzeti felügyeletek képviselői ezzel összhangban college-ok keretében fogják a SREP-et lefolytatni, s közös dokumentumban rögzítik annak eredményét.

1.3. A PSZÁF által követett gyakorlat

A nagybankok esetében alkalmazott felügyeleti gyakorlat az említett két megközelítés között nagyjából középen helyezkedik el. A bankok módszereit és számításait tekintjük kiindulási alapnak, és azok szakmai normáknak való megfelelése esetén nem bíráljuk felül a számított tőkeszükségletet. Ugyanakkor a legfőbb, 1. pilléres kockázatokra vonatkozóan az ideai felülvizsgálatok során meglehetősen szigorú korlátok voltak érvényben: a hitelkockázatok és a diverzifikációs hatások kapcsán csak igen korlátozottan (10% erejéig) engedték érvényesíteni az eltérő módszerekből fakadó tőkecsökkenést, a piaci és működési kockázat esetében pedig a két pillér közül a magasabb tőkeszámot kellett alkalmaznunk.

Hasonlóan vegyes képet mutat az elvárt számítási módszertanok vizsgálata is. Egyrészt a szabad módszerválasztás – mint a belső tőkeszámítás alapelve – messzemenőig, minden kockázati típusra vonatkozóan érvényesül. Ezzel együtt azonban néhány származékos kockázat vonatkozásában konkrét felügyeleti számítási módszer is előírásra került.⁷

⁷ Ilyen például a devizakockázat, a kockázatos portfóliók, illetve részben az országgkockázat esete.

Az ICAAP-SREP párbeszédék a dolog lényegéből kifolyólag kevésbé formalizáltak, mint a hagyományos vizsgálatok, és sokkal inkább konzultatív jellegűek. Viszonylag magas a nem-helyszíni elemek aránya, és nem különül el bennük élesen a helyszíni és nem-helyszíni szakasz sem.

A helyszíni szakasz jelentős részét a bankok prezentációi teszik ki, melyek keretében meggyőző módon kísérlik meg bemutatni az alkalmazott módszereket és folyamatokat. A párbeszéd eredményéről készített összefoglaló jelentés alapvetően az észlelt módszertani, ill. kockázatkezelési hiányosságokat tárja fel. A vizsgált intézmények eddig végül minden esetben elfogadták álláspontunkat. A bankoknak kiküldött vezetői levél tartalmazza, hogy a SREP eredményeként mennyi pótlólagos tőkét kell tartaniuk a bankoknak a szabályozói minimumon felül.

A Felügyelet a nagybankokra vonatkozó ICAAP-eket első alkalommal 2008 közepére vonatkozóan kérte be, s a következő év elejére szándékozott egy deklaráltan nagyvonalú, kísérleti jellegű értékelést elvégezni.⁸ A dokumentumok feldolgozását azonban ellehetetlenítette az időközben kialakuló válsághelyzet, aminek következtében a vizsgálatok a korábban tervezetthez képest jelentősen elhúzódtak. Ugyan a bankok terheinek csökkentése és a párhuzamosságok elkerülése érdekében a SREP-et párhuzamosan végeztük más vizsgálatokkal, azonban a feladat erőforrásigényét ez sem csökkentette számottevően. Utóbbival kapcsolatban a legfontosabb felismerés minden bizonnyal az, hogy az alaposnak és gondosságnak létezik egy olyan határa, ami alá – a jó szakmai hírnév, a minőség és a későbbi vizsgálatok veszélyeztetése nélkül – nem szabad menni.

Az első vizsgálat lezárására tavaly kora ősszel került sor. Időközben további öt intézmény felülvizsgálatát végeztük el, két esetben pedig annak lezárása folyamatban van. 2010 májusára tehát sikerült az összes vizsgálandó pénzügyi intézmény belső tőkeszámítási eljárását alaposan áttanulmányozni, így mód nyílik tapasztalataink összefoglalására, illetve a közeljövő szempontjából fontos következtetések levonására.

⁸ Az ICAAP-eket csoportszinten kell végrehajtani. Csoportszintű adatszolgáltatást csak félévente (az év közepére és a végére vonatkoztatva) küldenek be a bankok. Célszerű a SREP-ek határidejét is ezekhez igazítani. A beküldendő információk körét az ICAAP-SREP kézikönyvünkben definiáltuk a bankok számára.

2. SREP vizsgálatok eredményeinek elemzése

2.1. Kiindulási pont – szabályozói tőke megfelelés

A SREP vizsgálatok eredményeinek bemutatásához az egyes bankok szabályozói tőkekövetelményéből és tőke megfeleléséből indulunk ki. A tőkeszükséglet vonatkozásában három kategóriába sorolhatóak az intézmények. A piacvezető tőkekövetelménye meghaladja az 500 milliárd forintot, a közepes méretű bankok csoportjában 100 – 200 milliárd Ft között alakul a tőkeszükséglet, a kisebb univerzális bankoknak pedig 100 milliárd forintnál kevesebb tőkét kell megképezniük. Az intézmények tőkekövetelményének nagyságrendje arányban áll azok méretével, ám az eltérő kockázati profil miatt számottevő különbségek is mutatkoznak: a mérlegfőösszeg közel 6%-át kitevő átlagos szabályozói tőkeszükséglet úgy adódik, hogy az egyes intézményeknél 3 és 8% közötti értékek figyelhetők meg.

A tőke megfelelést illetően a bankok mérete nem bizonyult meghatározó tényezőnek: ugyan léteznek számottevő eltérések e tekintetben is, a különbségeket elsősorban nem kockázati megfontolások indokolják. A szabályozói minimum-követelmény minden banknál teljesül, sőt a tőke megfelelés az esetek többségében 10%-os szinten is könnyedén biztosított.⁹

A bankok teljes tőkeszükségletének túlnyomó hányadát, átlagosan közel 90%-át a hitelkockázati tőkekövetelmény adja. A működési kockázat fedezése átlagosan a teljes tőkekövetelmény kb. egytizedét teszi ki, a piaci kockázatokra képzendő tőke súlya pedig majdhogynem elhanyagolható mértékű (2%). A kockázatok megoszlását tekintve ugyan tapasztalható némi eltérés az egyes bankok között, ám az említett arányok minden esetben jó közelítést adnak az egyes kockázatok sorrendjéről és hozzávetőleges súlyáról.

2.2. Gazdasági tőkeszámítás: ICAAP-SREP dialógus

A bankok gazdasági tőkeszámítása (ICAAP), majd az azt követő felügyeleti felülvizsgálat (SREP) eredményeképp a 2. pillérben az intézmények tőkeszükséglete és tőke megfelelése számottevően megváltozott.

A SREP tőkekövetelmény minden esetben meghaladja a vonatkozó szabályozói értéket. A pótlólagosan előírt 2. pilléres tőke mértéke az esetek többségében az 1. pilléres tőkeszükséglet töredékére korlátozódik, azonban három intézmény esetében a 2010 folyamán tartandó tőke szintje jelentősen megemelkedett a gazdasági tőkeszámítás, illetve a felügyeleti felülvizsgálat eredményeképp. Legnagyobb eltérést a 2. pillérben a szabályozói tőkekövetelmény 70%-ának pótlólagos előírása jelentette, ugyanakkor több bank esetében 15% alatt maradt ez az érték.

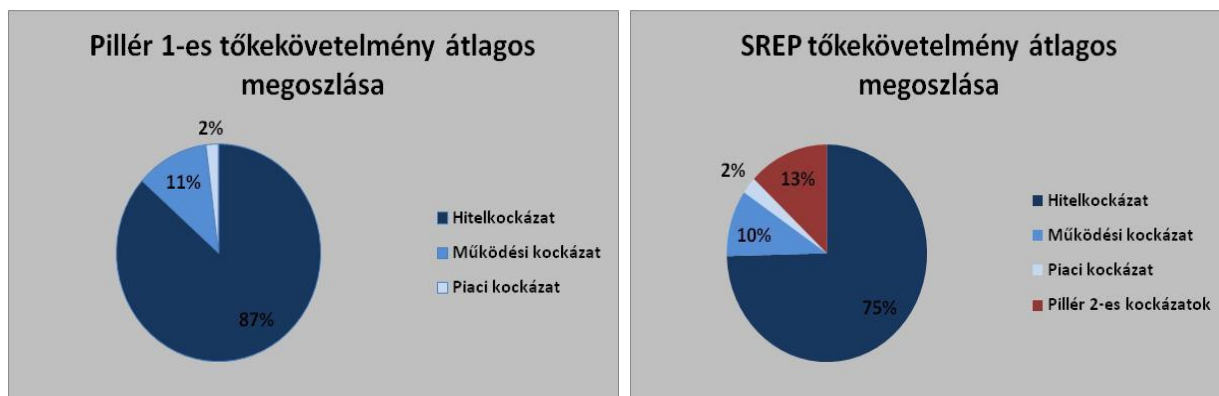
A pótlólagos tőkeképzések hatásait összegezve megállapítható, hogy a felügyeleti SREP felülvizsgálat eredményeképp a hazai bankrendszer egészének tőkeszükséglete közel 17%-kal, 1600 milliárd forintot meghaladó szintre emelkedett. Mivel a vizsgált intézmények 1. pilléres tőke megfelelése lényegesen a szabályozói minimum felett alakult, ennek hatása a bankok tényleges tőkeképzésében vélhetően nem azonnal és közvetlenül, hanem csak közép távon és áttételesen lesz tetten érhető.

⁹ A hivatkozott, tőkekövetelményre és tőke megfelelésre vonatkozó értékek az egyes bankok esetében megállapított vizsgálati időpontra vonatkoznak, és időközben valószínűleg némileg módosultak.

Mindezek okán a 2. pillérben a bankok tőke megfelelése lényegesen más képet fest, mint az 1. pillérben. Mivel a legtöbb intézmény a szabályozói szavatoló tőkefogalmat használta a belső tőkeszámítási eljárás során is, a 2. pilléres tőke megfelelés elsősorban a tőke követelmény változásának függvényében módosult. A szabályozói értéket meghaladó SREP tőke követelmény így értelemszerűen a tőke megfelelés romlását eredményezte a 2. pillérben. Ugyan továbbra is minden intézmény tőke ellátottsága megfelelő, ám a szabályozói pillér 10% feletti tőke megfeleléssel szemben a 2. pillérben a 8-10% közötti arány tekinthető tipikusnak.

2.3. A tőke követelmény megoszlása kockázati típusok szerint

A tőke követelmény kockázati forrásait tekintve két számottevő változás tapasztalható a szabályozói pillérhez képest. Egyrészt kizárólag a 2. pillérben kezelt kockázatok fedezeteként jelentős mértékű – átlagosan a működési és piaci kockázatok együttes tőke követelményét is meghaladó – tőkeszükséglet keletkezett a bankoknál. Ugyan a hitelkockázat dominanciája továbbra is megmaradt, ám annak relatív túlsúlya csökkent: a gazdasági tőkeszámítás eredményeképp átlagosan a teljes tőke követelmény közel 13%-a már a 2. pilléres kockázatok fedezeteként kerül megképzésre.

Másik jelentős változás az 1. pillérhez képest, hogy az egyes kockázati típusok részarányának sokkal jelentősebb változékonysága figyelhető meg a bankok között. A jobb oldali ábrán feltüntetett részarányok egyaránt tartalmazzák például az 1. pillérben mellőzött kockázatokra 30%-ot meghaladó, illetve csak 6-7%-os részarányt elszámoló intézmények adatait. Még nagyobb különbségek figyelhetők meg az egyes „új” kockázatok relatív tőke igénye között: a 2. pilléres tőke pótlék bizonyos esetekben meglehetősen sok kockázati faktor eredőjeként áll elő, máskor pedig egyetlen tényezőn koncentrálódik. Ez a jelenség ugyan összhangban van előzetes várakozásainkkal, s magából a belső tőkeszámítási eljárás logikájából is következik, ám egyaránt utal az egyenszilárdság hiányára a banki eljárások minősége és konzervativizmusa vonatkozásában.

3. A szabályozói és SREP tőkekövetelmény eltérésének legfőbb okai

A következőkben azon tényezők hatását ismertetjük röviden, melyek a gazdasági tőkeszámítás kapcsán a legnagyobb mértékben felelősek a szabályozói tőkehelyzet megváltozásáért. A két tőkeszámítási pillér közötti eltérések indokaként alapvetően az eltérő módszertani megközelítés, a vizsgálandó kockázatok eltérő köre, illetve a felügyeleti felülvizsgálat keretében előírt pótlólagos tőkeigény jelölhető meg.

3.1. Az 1. pillértől eltérő módszerek használata

A kockázati tőkekövetelmény meghatározása során valamilyen módon a vizsgált intézmények mindegyike élt a 2. pilléres tőkeszámítási eljárások biztosította módszertani szabadsággal, s többségében az 1. pilléres szabályozói módszertől eltérő megközelítéssel számszerűsítették a fő kockázatok tőkeszükségletét. Nem kevés olyan esettel is találkoztunk, amikor ugyan az 1. pilléres megközelítés került alkalmazásra az ICAAP keretében is, ám csak némi módosítást követően.

A legfontosabb kockázati típus, a hitelkockázat vonatkozásában egyetlen bank alkalmazta az 1. pilléres sztenderd módszertant. Az összes többi intézmény valamilyen fejlett, belső minősítésen alapuló módszerrel határozta meg a gazdasági tőke szintjét. Ez némely esetben a jogszabályban rögzített IRB modell (az ún. bázeli tőkefüggvény) volt, ám az esetek többségében valamilyen szofisztikált eszközérték- (pl. többfaktoros Merton-modell) vagy portfólió szemléletű modell (pl. CreditRisk+) segítségével került számszerűsítésre a bankok hitelezési kockázata. A belső módszerekkel számított tőkekövetelmény az esetek többségében a szabályozói érték körüli $\pm 15\%$ -os sávba esett.

A működési kockázat esetében jelenleg két intézmény rendelkezik engedélyezett fejlett mérési módszerrel (AMA), melyet a 2. pillérben is alkalmaznak. További két intézmény ugyan viszonylag megbízható, ám még nem validált belső modell segítségével számítja a tőkét, míg a többiek mindkét pillérben felügyeleti (alapmutató- és sztenderdizált) módszerekkel számolnak. A működési kockázat kapcsán gyakori, hogy az intézmények bizonyos csoportszintű irányelvek alapján (pl. magasabb elvárt konfidenciaszint) egyazon módszertan alkalmazása esetén is módosítják vagy átskálázzák az 1. pilléres tőkeszámot, így a 2. pilléres megközelítések az esetek többségében a tőkeszükséglet növekedéséhez vezettek.

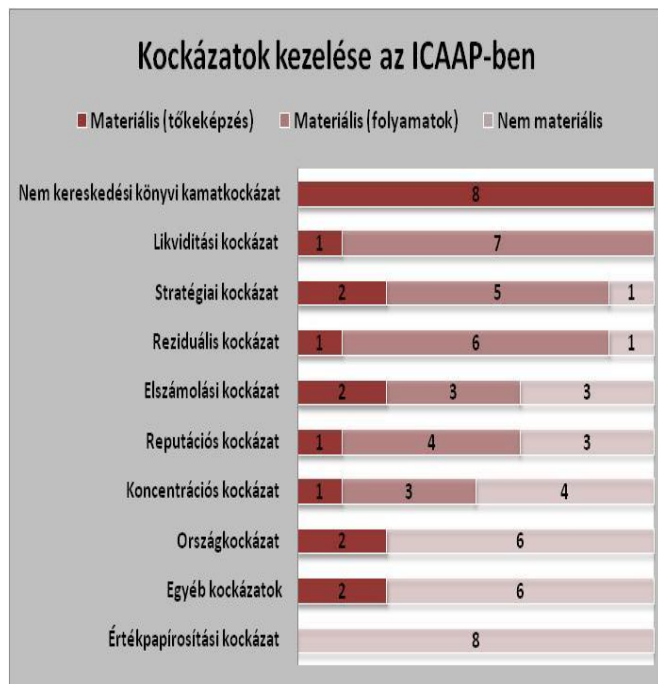
A piaci kockázatokra a sztenderd szabályozói módszertől különböző módszertan alkalmazása, a tőkekövetelmény vonatkozásában pedig nagyfokú változékonyság jellemző. Egyaránt volt példa az 1. pilléres tőkekövetelmény közel ötszörösének, illetve csupán egyötödének a megképzésére is.

3.2. A 2. pilléres kockázatok figyelembevétele

A kétféle tőkekövetelmény eltérésének további forrása, hogy az intézményeknek az 1. pillérben nem kezelt kockázatok hatását is mérlegelniük kell. Az ICAAP kézikönyv előírásai szerint a belső tőkeszámítási eljárás során az intézményeknek az összes lényegesnek ítélt kockázataikat kezelniük kell. Kiemelt jelentőségük miatt a Felügyelet ugyanakkor egy sor kockázati típust nevesít, melyek esetében áthelyezi a „bizonyítási kényszert” az intézményekhez. A 2. pilléres materiális kockázatokra vonatkozóan nincs kötelező jelleggel

tőkeképzés előírva, a Felügyeletnek módjában áll elfogadni a kockázat megfelelő üzleti folyamatok révén megvalósuló kezelését is.

A grafikon a nevesített kockázatok körére vonatkozóan szemlélteti azt, milyen arányban ítélték azokat relevánsnak a vizsgált intézmények 2009-ben. Az összes bank kizárólag a banki könyvi kamatláb-kockázatot és a likviditási kockázatot tekintette materiálisnak: előbbit tőkeképzéssel, utóbbit tipikusan az üzleti folyamatok megfelelő szabályozásával fedezték. Többségében relevánsnak bizonyult a stratégiai, koncentrációs, elszámolási, reputációs és reziduális kockázat, míg az országgkockázat az országlimitiek miatt túlnyomórészt immateriálisnak adódott. Mivel a hazai bankok értékpapírosítási tevékenységet nem végeznek, ebből eddig nem keletkezett kockázati kitettség.

A banki kockázatok vizsgálata mellett a 2. pilléres tőkeszámítási eljárás részét képezi a külső kockázati tényezők számbavétele is. Ezek közül a tőkekövetelmény vonatkozásában, a módszertani szempontból is a stressz-tesztek bizonyulnak a legérdekesebbnek. Segítségükkel ugyanis jobban körülbástyázható az intézmény kockázati tőkeszükségletének megfelelő mértéke, és pontosabban felmérhető annak érzékenysége a kedvezőtlen környezeti változásokra. Az alkalmazott módszerek szofisztikáltságát és átgondoltságát illetően kifejezetten nagy eltérések figyelhetők meg a bankok között, ami nem kis mértékben arra vezethető vissza, hogy ezen a területen nem igazán léteznek a gyakorlatba könnyen átültethető tudományos módszerek, felügyeleti benchmarkok, illetve nemzetközi ajánlások. A divergens megközelítések ellenére néhány esetben olyan jelentős hiányosságokat állapítottunk meg, melyek alapján a SREP keretében jelentős többlettőke került előírányzásra. Az esetek többségében a stressz-tesztek az intézmények tőkekövetelményét nem befolyásolták, inkább csak a kockázatok jobb felméréséhez, a megfontoltabb tőketervezéshez szolgáltattak pótlólagos információt.

3.3. Az ún. kockázatos portfóliók tőkekövetelménye

A SREP útmutatóban foglaltak szerint a 2. pilléres felülvizsgálati folyamat részét képezi a Felügyelet által különösen kockázatosnak minősített kitétségekre vonatkozó többlettőke-előírásoknak való megfelelés ellenőrzése.¹⁰

¹⁰ A nagybanki SREP-vizsgálatok szempontjából releváns, vizsgálandó területek a következők voltak: a hitelezési feltételek fellazulása a lakossági szegmensben, japán jen alapú finanszírozás, hitelnyújtás hazánknál rosszabb szuverén hitelminősítéssel rendelkező ország rezidensei számára, illetve devizaárfolyam-kockázat tőkekövetelményének számítása volatilis piaci környezetben.

A Bankok minden esetben tételesen bemutatták a Felügyeletnek a kiemelten kockázatosnak tekintett portfóliókat, illetve az azokra képzett addicionális tőkekövetelményt. Jóllehet a szóban forgó kockázatok jelentős része a hitelkockázat, az országgkockázat és a piaci kockázat keretein belül kezelésre került, a kockázatos portfóliók tőkekövetelménye számos Banknál önálló kockázati típusként jelent meg az ICAAP keretében.

Általános tapasztalat ugyanakkor, hogy a kockázatosnak ítélt portfóliók méretüknél fogva nem jelentenek jelentős kockázatot az intézmények számára. A legnagyobb, ezen a jogcímen pótlólagosan megállapított tőkeigény 1,1 milliárd forint volt, azonban az összeg még ebben az esetben sem érte el a hitelkockázati tőkekövetelmény 1%-át.

3.4. Az ICAAP tőkeigény felügyeleti felülbírálata

A Felügyelet a felülvizsgálat folyamán ítéletet alkot mind az alkalmazott kockázatkezelési módszer megfelelőségéről, mind pedig a számított a tőkeszükséglet elégségességéről. Az említett két prudenciális szempont ugyan összefügg, ám bizonyos szempontból függetlenek is egymástól. Amennyiben a Felügyelet a belső tőkemegfelelési folyamat bármelyik említett aspektusát súlyosan kifogásolhatónak találja, úgy a SREP keretében nem fogadja el az ICAAP-ben az intézmény által meghatározott tőkeszükségletet. Ilyen esetben az érintett kockázati típusra vonatkozóan pótlólagos tőkeszükséglet előírása tűnik rövidtávon a leginkább célravezetőnek. Ezt a tavalyi felülvizsgálatok során a Felügyelet számos alkalommal a gyakorlatban is érvényesítette.

Az esetek többségében a felügyeleti korrekció mértéke nem bizonyult túlságosan magasnak: a SREP tőkekövetelmény átlagosan csupán kb. 4%-kal haladja meg a bankok által meghatározott ICAAP tőkekövetelményt. Ennek oka részben abban keresendő, hogy az intézmények egy jelentős része – már csak leányvállalati státuszából kifolyólag is – a nemzetközi szakirodalomban, illetve az üzleti és szabályozói gyakorlatban elfogadott, „*best practice*”-ként ismert módszertanok többségét átvette, és azokat megfelelően széles kockázati körre kiterjedően, körültekintően alkalmazza. Másodsorban a belső tőkeszámítás keretében számtalan ésszerű és következetesen megvalósítható kockázatomérési mód megengedett, melyek megítélése kapcsán – az általános logikai és módszertani apparátuson túlmenően – a korábbiakban nem állt rendelkezésre egyértelmű viszonyítási pont a Felügyelet számára. Harmadsorban a jelenlegi üzleti és gazdasági környezet az intézményeket eleve rákényszeríti a kockázattudatosságra, így érdekeik nem kis részben egybevágnak a szabályozói célokkal.

Bizonyos esetekben mindamelllett feltétlen szükségét éreztük pótlólagos tőkeigény érvényesítésének. Ennek legszembetűnőbb példája annak az intézménynek az esete, amelynél a SREP tőkekövetelmény közel kétszerese az eredetileg számszerűsítettnek. Itt alapvetően a refinanszírozott banki kitétségek kezelésének módja, a működési kockázati modell nem kellő konzervatívizmusa, illetve a stressz-tesztek következetlenségei miatt javasoltuk a tőkeszükséglet utólagos emelését. Ez részben az első pilléres kockázatok kapcsán a bevezetőben említett SREP korlátok érvényesítése, részben pedig pótlólagos stressz-tőkekövetelmény előírása révén történt. Más esetben az ingatlanbefektetések és egyéb részesedések kockázatának nem kielégítő figyelembevételé miatt, illetve általános prudenciális és piaci megfontolásokra hivatkozva nem járultunk hozzá a 2. pillérben a tőkekövetelmény csökkenéséhez. A felügyeleti szempontok érvényesítése 10-50 milliárdos tőkeszükséglet-többletet eredményezett az érintett bankok esetében.

4. Tapasztalatok és jövőbeni teendők

4.1. Általános tapasztalatok

Általános tapasztalataink nagyrészt egybeesnek a bevezetőben említett nemzetközi tapasztalatokkal:

- Jelentős különbségek vannak a bankok módszertani igényessége között. Az általános helyzet nem tekinthető rossznak, de léteznek lényegében a szabályozói megközelítést alkalmazó bankok is. Amíg ez teljesen elfogadható mondjuk egy szövetkezeti hitelintézet vagy egy kisebb bank esetén, egy nagyobb banktól elvárható a kockázati kitettség pontosabb felmérése. A Felügyelet a jövőben még erőteljesebben érvényesíteni kívánja ezt a szempontot.
- Érezhető különbség van a bankok „tőkeétvágyában” is. Amíg egyes intézmények szemmel láthatóan a tőkeigény minimalizálására törekednek, addig mások magasabb megbízhatósági szint (megcélzott minősítés) megválasztásával, fejlett modellek alkalmazásával, különféle konzervatív megoldásokkal az 1. pilléres értéknél lényegesen magasabb tőkekövetelményt számszerűsítenek.¹¹ A következő felülvizsgálatok során a Felügyelet biztosítani kívánja a felülvizsgálatok viszonylagos homogenitását ebben a vonatkozásban is.
- Az intézmények egy részénél az alkalmazott módszertanok még eléggé képlékeny, alakuló állapotban vannak. Ez különösen vonatkozik olyan területekre, mint a stressztesztelés, tőketervezés, belső irányítás. Ezen túlmenően a már kialakult módszertannal rendelkező bankok is terveznek további fejlesztéseket, így a módszertani kérdések megismerése még egy ideig jelentős szerepet fog játszani a SREP vizsgálatokban.
- Nemzetközileg aktív bankok esetén erős tendencia érvényesül az ICAAP módszertanának központosítására, az anyaintézmény domináns szerepének további erősödésére. Ennek következtében több hazai bank kénytelen volt saját fejlesztésű módszertanát feláldozni a csoportegység oltárán, ami nem mindig jelentett minőségi javulást. Ezzel összefügg azon megfigyelésünk, miszerint a központi módszertan sok esetben még „nem csurgott le” igazán helyi szintre, ahol alkalmazóik nem igazán ismerik, s gyakran mintegy „fekete dobozként” használják azokat.
- Az ICAAP manapság még sajnos inkább csak a Felügyelet számára készülő számítás, mint üzleti célokra alkalmazott belső megközelítés. A belső használat többnyire felsővezetők tájékoztatásában merül ki, ám a tőketervezés során már gyakran figyelembe veszik annak eredményét. Érdekes módon még a belső teljesítménymérést alkalmazó bankok sem a 2. pilléres számításnak megfelelően allokálják a tőkét, hanem a szabályozói pillért veszik alapul.
- Általános tapasztalat, hogy az egyes bankok nem ismerik behatóan sem a Felügyelet elvárásait, sem pedig versenytársaik kockázatkezelési megoldásait. Ez különösen a 2. pilléres kockázat kezelése kapcsán, a választott megoldások különbözősége fényében vált nyilvánvalóvá. Az ICAAP „meghonosodása” és a magas színvonalú, következetes felügyeleti gyakorlat a jövőben minden bizonnyal enyhíti a sok területen (pl. stresszteszt) mutatkozó tanácstalanságot, ám feltétlen szükségesnek ítéljük a bankok jobb tájékoztatását a Felügyelet által példamutatónak ítélt megoldásokról.
- A bankok közötti színvonalbeli különbségek jellemzésére készítettünk egy szubjektívnek tekinthető minősítést, amely a módszertan színvonala, a kivitelezés

¹¹ Ez önmagában független a számítások korrektségétől és a módszertan konzisztenciájától.

igényessége és az eredmények konzervativizmusa alapján értékelték a bankokat. Ennek eredményeként a hagyományos iskolai skálán 2,3 és 4 között szóródtak az eredmények. A Felügyelet megfontolja, milyen módon lenne célszerű megosztani értékelésünket a vizsgálat intézményekkel.

A fentiekben leírtak miatt a különböző bankok számai nehezen összehasonlíthatók. Véleményünk szerint a következő felülvizsgálatok során már sokkal jobban biztosítható a SREP-ek egyenszilárdsága, így részben semlegesíteni tudjuk majd a divergens banki megközelítések hatásait a tőkekövetelményre.

Hangsúlyozandó, hogy a rendelkezésre álló felügyeleti erőforrások miatt a 2009-es vizsgálatok csak a szűkebb értelemben vett tőkeszámítás értékelését tették lehetővé, s a kvalitatív szempontok (belső irányítás, kockázatkezelés színvonala stb.) vizsgálata ezúttal a megérdemelnél kisebb súlyt kapott.¹² A jövőben szintén nagyobb figyelmet fogunk szentelni a tőkefogalom, az elfogadható tőkeelemek, a kockázatformák és tőkeelemek egymáshoz rendelése, valamint a tőke-értékvesztés együttes figyelembevételére kérdéseinek.

Ami a szabályozási kérdéseket illeti, a jelenlegi felügyeleti előírások néhány ponton kifejezetten érzékenyen érintették a belső tőkeszámítás menetét. Ilyenek például:

- A hitelkockázati, illetve egyéb első pilléres kockázatok tőkekövetelmény csökkenésének maximum 10, illetve 0 százalékos elismertethetőségi korlátja a SREP-ben. Ez nyilvánvalóan kevés ösztönzést biztosít a szabályozóinál esetleg alacsonyabb tőkekövetelményt eredményező fejlett módszerek alkalmazására, illetve a 2. pilléres kockázatok teljeskörű és megfelelően prudens figyelembevételére, és némileg hiteltelenítik a bankokkal szakmai kérdések kapcsán folytatott felügyeleti „párbeszédet”.
- A Felügyelet által a SREP-kézikönyvben kötelezően előírt, illetve sugalmazott (ám meglehetősen egyszerű) módszerek kapcsán az a tapasztalatunk, hogy egyes bankok a szóban forgó módszerek alkalmazásával felmentve érzik magukat az adott kockázat (pl. devizakockázat vagy országgkockázat) tőkekövetelményének szofisztikáltabb módszerekkel történő számszerűsítése alól.
- Az ún. kockázatos portfóliók SREP-en belüli kezelésével egy szabályozási elem került be a párbeszédbe, ami egyoldalú előírás a bankok részére, felülvizsgálata pedig egyértelműen „compliance” vizsgálattá válik.

Ezen – illetve más, hasonló jellegű – szabályozási kérdéseket a Felügyelet a közeljövőben a felügyeleti területek és vezető testületek részvételével meg fogja vitatni, és remélhetőleg konszenzusos szakmai álláspontot alakít ki. Ez minden bizonnyal a jelenleg érvényes ICAAP-SREP szabályozás módosulását is maga után fogja vonni néhány ponton.

4.2. A párbeszédben rejlő lehetőségek a közeljövőre vonatkozóan

Az ICAAP-SREP párbeszéd kiváló lehetőséget adhat a bankok tőkehelyzetének és kockázatkezelésének rendszeres felülvizsgálatára és a bankkal való megvitatására. Ennek a lehetőségnek a valóra váltásához alapvetően arra van szükség, hogy a SREP jobban integrálódjon a felügyeleti gyakorlatba. Erősödik ugyanis az a felismerésünk, hogy a SREP-

¹² Megjegyzendő azonban, hogy az esetek többségében a bankok sem az elvárható alappossággal foglalkoztak ezekkel a kérdésekkel az ICAAP keretében.

ek, a validációk és a „hagyományos” felügyeleti vizsgálatok sok közös pontot tartalmaznak, és a különféle tapasztalatok integrálása nagyban hozzájárulhat az intézmények kockázatainak jobb feltérképezéséhez.

Jelentős előnyökkel járna továbbá a bankok orientálása az elvárt gondosság és módszertani igényességet illetően. E célból a legjobb megoldásnak a vizsgálat során szerzett tapasztalatok rendszeres nyilvánosságra hozatalát látjuk. Szintén fontosnak ítéljük a mérvadónak tekintett *best practice* megoldások ismertetését és konzultatív formában történő megvitatását a felügyelt intézményekkel, ami az egyes kockázati típusok vonatkozásában szolgálná az információcserét és a szabályozói elvárásoknak való jobb megfelelést.